

Araştırma

YARATICI DRAMA YÖNTEMİNİN KADINLARIN CİNSİYET ROLÜ BİLİNCİNE ETKİLİLİĞİ

Effect Of Creative Drama Method to Self-Esteem Level and Gender Role Consciousness Of Women

Hüseyin ALTINOVA*
Ömer ADIGÜZEL**

* Öğr. Gör., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri
Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
** Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Eğitim
Bilimleri Fakültesi, İlköğretim Bölümü

ÖZET

Bu araştırmada, yaratıcı drama yönteminin kadınların toplumsal cinsiyet bilinci üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırma, Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı 75. Yıl Toplum Merkezi'nde gerçekleştirilmiştir. Araştırma, kontrol gruplu ön test-son test modelinin kullanıldığı deneysel bir çalışmadır. Araştırmanın bağımsız değişkeni araştırma grubuna uygulanan programdır, bağımlı değişkeni ise kadınların toplumsal cinsiyet rolleridir. Araştırmada veri toplama aracı olarak, Bem Cinsiyet Rolü Envanteri ve soru kağıdı kullanılmıştır. Deney gruplarına araştırmacı tarafından geliştirilen "Yaratıcı Drama Yön-

temiyle Toplumsal Cinsiyet Bilincini Geliştirme Programı" 12 oturum olarak uygulanmıştır. Her bir oturum yaklaşık 180 dakika olarak gerçekleştirilmiştir. Deney ve kontrol gruplarının toplumsal cinsiyet rolü ve toplumsal cinsiyet algısı düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı ve bu farkın uzun süreli olup olmadığını belirlemek amacıyla, parametrik olmayan analiz tekniği kullanılmıştır. Bulgular, deney grubunda bulunan kadınların kontrol grubunda bulunan kadınlara cinsiyet rollerinin androjen özellikler göstermeye başladığını ve cinsiyet rollerinde farkındalık oluşturduklarını göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: *Yaratıcı drama, kadınlar, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolü*

ABSTRACT

In this research, the effect of creative drama method on gender role consciousness of women has been examined. The research has been conducted on modern women and youth foundation 75th year. Research Groups consist of 31 women (16 test groups and 15 control groups in Modern Women Foundation 75th public center; It has been understood that the test and control groups have shown similar socio-demographic features. In this search, as a data gathering tool, Bem's Gender Role inventory, personal inquiry form and query list, which are developed by researcher, have been used. The search is an experimental study which pre-test/last test model with control groups have been used. "Program of developing conscious of gender role with creative drama method prepared by the researcher has been applied to test group in 12 sessions. Each session lasted approximately 180 minutes. There have been applications to the control group. Qualitative and quantitative data have also been gathered in the research. Qualitative data has been commented via the descriptions of the researcher. According to results gathered from test group and control group by the creative

drama method, women have begun to show and rogen features in terms of gender roles, with the creative method, have changed in a positive direction. This research has indicated that there is a noticeable familiarity in the female roles.

Key Words: *Creative drama, women, gender, role of gender*

GİRİŞ

Biyolojik cinsiyet, kadına ve erkeğe ait biyolojik özellikleri yani doğal ve değişmez olanı ifade ederken, toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkeğin her türlü rollerini, yüklenen kimliklere, statülere sorumluluklarını, sınırlamalarını, fırsatlarını ve gereksinimlerini belirleyen sosyo-ekonomik bir değişken olarak tanımlanmaktadır (Sakallı-Uğurlu, 2003; Aksoy, 2006, Shaffer, 1994). Toplumsal cinsiyet rolü, toplumun tanımladığı ve bireylerin yerine getirmelerini beklediği cinsiyetle ilişkili bir grup beklentidir. Başka bir deyişle cinsiyet rolü, aynı cinsiyetten insanların nasıl davranmaları gerektiğini tanımlayan birtakım kurallar veya kültürel olarak saptanan beklentilerdir (Hyde, 1994; Akt., Sarıbay, 2001).

Cinsiyet rolü, bireyin kendi kimliğini kadın veya erkek olarak algılayıp, cinsiyetinin gerektirdiği davranışı göstermesi anlamına gelir. Cinsiyet rollerine, toplumsal cinsiyet açısından baktığımızda, bir kız çocuğunun içinde yaşadığı toplumun “kadınlık” normlarını benimsemesi ve o toplumdaki diğer bireylerle “bir kadın olarak” iletişim kurabilmesi anlamına gelmektedir (Tanrıöver, 2003). Çelebi (1990), bu durumu kadınların kendilerine atfedilen geleneksel rollerini benimsemelerine ve bunu içselleştirmelerine bağlamaktadır. Dökmen'e

(2006) göre, kadın ve erkeğin yaşamda üstlendiği ya da üstlenmesi gerektiği roller bellidir ve bu roller keskin çizgilerle ayrılmıştır. Durum böyle oluncada erkekler ev halkının reisi, ekmeği kazanan, mülkiyetin sahibi ve yöneticisi, siyasette, dinde, iş ve meslek hayatında aktif yer alanlar olarak kabul edilir. Diğer yandan kadınlardan çocuk doğurmaları ve yetiştirmeleri, hasta ve yaşlılara bakmaları, tüm ev işini yapmaları beklenir ve bu doğrultuda eğitilir” olarak ifade edilmektedir (Bhasin, 2003). Cinsiyet rollerine ilişkin bu beklenti ve tutumlar hem kızlar hem de erkekler açısından aynı oranda olumsuzluklar içermekte, baskı yaratmakta ve kısıtlamaktadır. Toplumsallaşma süreci ise bu temel üzerine kuruludur (Günindi-Ersöz, 1997). Geleneksel aile düzeninde kadın ve erkek rolleri bu beklentilere göre ayrılmış; ekonomik gücü temsil eden erkeğe aktif ve belirleyici, kadına ise erkeğe bağımlı ve düzenleyici bir rol yüklemiştir (Olçay-İmamoğlu, 1991). Kadın cinsiyetine ilişkin bu olumsuz kalıpyargılar, kadının politik, ekonomik ve sosyal alanda erkeğe göre daha düşük konumda kalmasına neden olmaktadır (Sakallı-Uğurlu, 2003). Esen'in (2002) belirttiği gibi cinsiyetçi kalıp yargıların yeniden üretilerek pekiştirilmesi, okul toplumsallaşmasından önce aile, yaşıt grupları, kitle iletişim araçları aracılığıyla başlamaktadır. Bu kalıpyargılar Tan'ın (1979) üzerinde durduğu gibi geleneksel iş bölümünün getirdiği kadını salt “anne ve eş”, erkeği de “dışarıda çalışan” olarak betimleyerek daha da pekiştirmektedir. Dolayısıyla geleneksel kalıpyargılar hem kızların hem de erkeklerin eğitsel ve mesleki ideallerine ve seçeneklerine ilişkin oldukça sınırlı bir çerçeveye sunmaktadır.

Kadınların daha duyarlı, ilgili, bakım verici vb. olarak algılanmaları; ev hanımı, öğretmen, hemşire vb. olmalarının beklenmesi, ama erkeklerin atılgan, bağımsız, özgür vb. olarak algılanmaları ve asker, mühendis, tüccar vb. olmalarının beklenmesi toplumsal cinsiyet farklılıklarıdır (Dökmen, 2004). Buna göre erkeklerden güçlü olmaları, ailelerini geçindirmeleri, çevre üzerinde belirli bir etkinlik ve kontrol sağlamaları; kadınlardan ise sabırlı, anlayışlı olmaları, evi çekip çevirmeleri, insan ilişkilerini düzenlemeleri beklenmektedir.

Bem (1984) kadına ve erkeğe yüklenen rolleri ve kalıp yargıları göz önüne alarak toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bir kuram geliştirmiştir. Bem tarafından geliştirilmiş olan kuram hem bilişsel gelişim kuramı hem de sosyal öğrenme kuramının cinsiyetlerin ayrılması ve toplumsal cinsiyet rollerinin kazanılmasıyla ilgili olarak yaptıkları açıklamaları kapsamaktadır. Toplumsal cinsiyet şema kuramına göre, çocuk toplumsal cinsiyet şemalarını öğrenme sürecinde iki cinsiyet arasındaki gözlenebilir farkları görür, kendi cinsiyetiyle ilgili bilgiler edinir ve bunlar doğrultusunda kendi cinsiyetini tanımlar. Cinsiyet tipleştirme olarak tanımlanan bu süreçte çocuğun benlik kavramı oluşur ve çocuk dünyayı algılayışında içselleştirmiş olduğu cinsiyet şemasını kullanır (Dökmen, 2004).

Bem (1984) yaptığı çalışmalar sonucunda bireyleri kadınsı ve erkeksi özellikleri barındırma bakımından dört gruba ayırmıştır. Kadınsı özellikleri daha çok erkeksi özellikleri daha az taşıyanlar kadınsı; erkeksi özellikleri daha çok taşıyan kadınsı özellikleri daha az taşıyanlar erkeksi; hem kadınsı hem de erkeksi özellikleri taşıyanlar androjen;

ne kadınsı ne de erkeksi özellikleri taşıyanlar ise belirsiz cinsiyet rolüne sahip olarak sınıflandırılmıştır. Androjen bireyler, diğer biyolojik cinsiyet grubundaki bireylere ait olduğu düşünülen nitelikleri de kendilerinde barındırdıkları için androjen özellikler göstermek bir birey için daha olumlu sonuçlar doğurur. Androjen bireyler kadınlarla erkekler arasındaki benzerliklerin farklılıklardan çok daha fazla olduğu gerçeğini anımsatmaktadır. Demirtaş'a (2002) göre bir kadın için daha "erkeksi" olmak ya da bir erkek için daha "kadınsı" olmak olumsuz değil, olumlu ve uyumsal sonuçlar doğurur.

Morgan ve Walker (1983) 1522 yetişkin kadın üzerinde gerçekleştirdikleri araştırma sonucunda geleneksel kadın rolünün, diğer gruplara oranla, yaşlı, az eğitilmiş, dar gelirli ve rekabet duygusu taşımayan kadınlar arasında daha yaygın olarak kabul edildiği ortaya çıkmıştır. Kadınların çalışıyor olması daha az geleneksel cinsiyet rollerine sahip olduklarını ortaya koymaktadır (Cunningham ve Antill, 1984). Bu noktada erkeklerdeki ve kadınlardaki geleneksel cinsiyet rollerinin, kadının çalışma yaşamına atılmasıyla esnekleştiği ve bu durumunun kadının ego gücü düzeyini olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Ancak Dökmen (2003) çalışma durumları farklı üç grup kadınla yaptığı çalışmada, cinsiyet rolleri bakımından benzer oldukları, çalışan kadınların bile farklı olmadıkları bulunmuştur. Kadınsılık ve erkeksilik puanları bakımından anlamlı farklılık bulunmadığı görülmektedir.

Orlofsky ve O'Heron (1987) 411 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmada erkeksi özelliklerin ve davranışların, hem kadınlar hem de erkekler için kişisel uyum ve özsaygı ile yüksek

düzeyde ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Öner (2001) çeşitli araştırmalar sonucunda erkeksi cinsiyet rolü yönelimli olan bireylerin kişisel ve sosyal uyum düzeyleri yüksek, kadınsı cinsiyet rolü yönelimli olanların kişisel ve sosyal uyum düzeyleri ise düşük bulunduğunu vurgulamıştır. Kadınlarda yüksek düzeyde kadınsılık, üst düzeyde kaygı, düşük benlik saygısı ve düşük toplumsal onayla ilişkilidir. Androjenlik, yaratıcılık ve koşulsal iyimserlik arasında yüksek ilişki bulunmuştur (Demirtaş, 2002). Hem erkeksi hem de kadınsı özelliklere sahip olan androjenlerin ise daha esnek ve çeşitli durumlara karşı daha kolay uyum sağlayabilen bireyler oldukları düşünülmektedir.

Shaffer (1994) ile September ve ark., (2001) nde belirttiği gibi bu bireyler, geleneksel cinsiyet rollerine sıkı sıkıya bağlı olmadıkları gerekçesiyle toplum tarafından dışlanmadığını belirtmektedir. Çünkü onlar daha uyumlu, daha esnek, toplumsal çevreden üst düzeyde sevgi, saygı gören ve beğenilen, donanımlı bireylerdir. Bu nedenle de bir kadın için beklenenden daha erkeksi olmak ya da bir erkek için beklenenden daha kadınsı olmak yıpratıcı değildir. Bu durum onlara daha “uyumlu ve esnek” birer birey olma şansı tanır. Bem'e göre (1983, 1984) androjen bireyler cinsiyet tiplmeli bireylerden daha üstündürler. Eğer androjen bireyler gerçekten de cinsiyet tiplmeli bireylerden daha üstünlerse, onların diğerlerine kıyasla daha yüksek toplumsal kabul ve öz güven sahibi bireyler olmaları beklenir. Araştırma sonuçları da androjen bireylerin daha yüksek düzeyde öz güvene sahip olduklarını, daha düşük düzeyde kaygılı olduklarını ve toplumda aranan bireyler olduklarını

göstermektedir (Bem, 1975, Shaffer, 1994). Cunningham ve Antill'de (1984) yaptığı araştırma kadınlarda geleneksel cinsiyet rolü ile ego gücü düzeyi arasında olumsuz bir ilişki vardır.

Bu çalışmada toplum merkezlerinden hizmet alan kadınlara yönelik olarak; yaratıcı drama yönteminin toplumsal cinsiyet rolü bilincini geliştirmede etkili bir yöntem olacağı düşünülmüştür. Yaratıcı drama; katılımcıların iletişim becerilerini, sosyal farkındalıklarını, benlik kavramlarını algılamaları, özsaygı düzeylerini geliştirmeleri ve grup içi ilişkilerine katkıda bulunması açısından hem bir yöntem hem de başlı başına bir disiplindir (Üstündağ, 1998; Akfırat, 2004; Altınova, 2006). Stromquist (2002) kadınların bazı becerileri kendileri için tehdit oluşturmayan, güvenilir fiziksel ve sosyal ortamlarda etkileşim içinde daha iyi öğrenildiğini belirtmektedir. Bunun için kadınlarla çalışmak için en uygun yer olarak toplum merkezleri görülmüştür. Toplum merkezlerinin hedef kitlesi, kaynaklara ulaşmada güçlük çeken ve dezavantajlı konumdaki yaşayan öncelikle kadın, çocuk, genç, özürü olmak üzere tüm toplum kesimidir. Kentleşmenin dinamik bir aracı olarak Toplum Merkezlerini ele alan Karataş'a (2002) göre bu merkezler özellikle gecekonduların yaşadığı uyum ve bütünleşme sorunlarının çözümünde gereksinim duyulan dinamik yaklaşıma en uygun sosyal hizmet örgütlenmeleridir.

Yaratıcı drama yöntemi, kendini tanıma, iletişim becerilerini geliştirme, cinsiyet kalıp yargılarını anlama, yasal ve kamusal haklarını öğrenme gibi geniş kapsamlı bir müdahale programı niteliği taşıyabilir. Katılımcıların günlük yaşamda karşılaştıkları olaylar ve yaşantıları,

yaratıcı drama çalışmalarına konu olabilir ve bu konular canlandırılabilir. Böylelikle kadınlar yaparak, görerek ve hissederek daha çok bilinç sahibi olabilirler. Yaratıcı drama kadınlara duygu, düşünce ve davranışlarını konuşarak ifade edebileceği ve tartışabileceği, yazabileceği, resmedebileceği, tekrar oynayabileceği, bilgilerini gözden geçirebileceği ve dolayısıyla bilgilenebileceği bir ortam sağlar. Yaşayarak ve eğlenerek öğrenme ortamı sağlayan yaratıcı drama, herhangi bir soruna anlama ve herhangi bir konuda eğitim programı yapma açısından oldukça önemlidir. Bu amaçla toplumsal cinsiyet bilinci geliştirme programı geliştirilmiştir. Eğitim programının içeriği, erkeklere olan ekonomik bağımlılığın kaldırılması için yeni bilgi ve becerilerin kazanılması için yollar, mevcut kalıp yargılar ile mücadele, toplumda cinsiyet ilişkilerinin nasıl işlediğini ve bunun olumlu yöne dönüşümü için hangi stratejilerin gerektiğini, gerçekçi biçimde anlayabilecek şekilde oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda, araştırmanın amacı yaratıcı drama yönteminin kadınların toplumsal cinsiyet bilincine etkisinin ne olduğudur.

YÖNTEM

Bu araştırma, yaratıcı drama yönteminin kadınların toplumsal cinsiyet rolü bilincine etkisini belirlemeyi amaçlayan nitel ve nicel verilerin birlikte kullanıldığı bir çalışmadır. Son yıllarda nitel ve nicel verilerin bir arada kullanılması konusunda bir görüş birliği bulunmaktadır (Acar, 2004). Yıldırım ve Şimşek (2000), nitel yöntemlerle toplanan verilerde sayıların değil, konuyla ilgili gerçekçi bir resim ortaya koymanın önemli olduğunu vurgularken, görüşmelere

katılan bireylerin ifade ettikleri görüşleri okura doğrudan sunmanın gereğine işaret etmektedir. Punch (2006) nitel araştırma raporlarının büyük oranda betimleme ve yorumlamaya dayanan serbest üsluba sahip olması gerektiğini belirtmiştir.

Araştırma ön-test, son-test kontrol gruplu karışık (split-plot) desenin kullanıldığı deneysel bir çalışmadır. Araştırmanın bağımsız değişkeni "Yaratıcı Drama Yöntemiyle Toplumsal Cinsiyet Bilincini Geliştirme Programı", bağımlı değişkeni de BEM Cinsiyet Rolü Envanteri ile ölçülen "cinsiyet rolü değişkenleri" düzeyidir.

İşlem

Yaratıcı drama uygulamaları bir lider (erkek) tarafından yürütülmüştür. Deney grubunun altıncı ve yedinci toplantısında bir kadın kendi isteğiyle gruptan ayrılmıştır. Araştırmada grup lideri çalışma başlamadan önce ön test uygulaması yapmıştır. Ön testten sonra deney grubuna "Yaratıcı Drama Yöntemiyle Kadınların Toplumsal Cinsiyet Bilincini Geliştirme Programı" (Altınova, 2009) uygulanmış, kontrol grubuna hiçbir şey uygulanmamıştır. Deney grubu oturumları ortalama olarak 180 dakika sürmüştür. Uygulamanın bitiminde deney ve kontrol grubuna ölçme araçları tekrar uygulanmış ve cinsiyet rollerinde anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmıştır. Uygulama bitiminden 8 ay sonra ölçek tekrar uygulanarak etkinin uzun süreli olup olmadığına bakılmıştır. Araştırma gruplarına uygulanan işlem Tablo 1'de verilmiştir:

Yaratıcı drama grubu olarak yapılan bu çalışma, amaç bakımından bilgilendirme, farkındalık, sosyalleşme ve davranış

Tablo 1: Araştırmanın Deseni

Gruplar	Ön test	İşlem	Son test	İzleme
Deney	BEM C.R.E.	12 oturumdan oluşan "yaratıcı drama" uygulaması.	BEM C.R.E.	BEM C.R.E.
Kontrol	BEM C.R.E	Yok	BEM C.R.E	BEM C.R.E

değişiminin hedeflendiği sosyalleştirici grup olduğu söylenebilir. Grup çalışmasında kadınların kendini ifade etmesinde kolaylaştırıcı olması bakımından yaratıcı drama oyunları ve bazı tekniklerinden (rol oynama, doğaçlama, donuk imge, rol kartları rol içinde yazma vb.) ve grup sürecinde kullanılan etkinliklerden (resim yapma, hikâye oluşturma ve tamamlama vb.) yararlanılmıştır¹. Bu tekniklerin kadınların kendisinin ve diğerlerinin cinsiyet rollerini görme, kendini ifadesini ve farkındalığını kolaylaştırmasının yanında, gruba katılımını ve başkalarının duygu ve düşüncelerini anlayabilmesini artıracak düşünülmiştir. Her grup toplantısı ısınma, canlandırma ve değerlendirme olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmiştir (Adıgüzel, 2006). Isınma aşaması kadınların ilgi ve isteklerini dikkate alan hareket ve oyunları içermiş, kadınları grup sürecine ve o günkü oturumun konusuna hazırlamıştır. Ayrıca bazı oyun ve etkinliklerden sonra oyun ve etkinliğin amacına yönelik ara değerlendirmeler yapılmıştır. Kadınlardan geri bildirimler alınmıştır. Canlandırma aşamasında o günkü konu çerçevesinde yaratıcı drama tekniklerinin işe koşulduğu rol

oyunları, doğaçlama ve canlandırmalar yapılmıştır. Değerlendirme aşamasında, o toplantıda ne yapıldığını ve birey olarak grup üyelerinin o toplantıda ne öğrendiklerini içermektedir. Sözel paylaşımlar olabildiği gibi, yazılı etkinlikler yoluyla da paylaşımlar yapılmıştır. Ayrıca o günkü konu çerçevesinde grup lideri tarafından önceden hazırlanan sorular kadınlara yöneltilmiştir.

Grup çalışmasının başlangıcında daha çok grup üyelerinin birbirini tanıdığı, grupta kuralların oluşturulduğu, grup uyum ve güveninin sağlandığı ve daha çok üyelerin uygulamayı anlamaya çalıştığı, amacını sorguladığı bir süreci içermiştir. Daha sonraki oturumlar kadınların toplumsal cinsiyet rollerini incelediği çalışmaları içermiştir. Bu toplantılarda üyelerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar, sahip oldukları özelliklerin bu sorunlardaki etkileri, sosyal ilişkileri ve gelecek yaşamları üzerinde durulmuştur. Kadınlarla yapılan yaratıcı drama çalışması programının özelliği, oturum başlıkları ve özeti aşağıdaki gibidir.

Programın geliştirilme aşamasında daha önce yapılmış toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili eğitim programları ile ilgili çalışmalar incelenmiştir. Programın içeriği, ilgili kuramsal görüşler ve araştırma sonuçları dikkate alınarak

1 Grup lideri yaratıcı drama eğitimine sahip olduğundan, oturumlarda yaratıcı dramadan yararlanılmıştır.

hazırlanmıştır. Oturumlar, yaratıcı drama programı şeklinde bilişsel, davranışsal, duyuşsal evreleri içeren 12 oturumdan oluşturulmuştur. Buna ek olarak, Atauz, Kardam, Saktanber ve Yalın, (1999) Toplumsal Cinsiyet Eğitimi El kitabı Programından yararlanılmıştır. Buna ilave olarak Türk kültüründeki toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin özellikler de göz önüne alınarak programa katılmıştır. Hazırlanan taslak program kadın çalışmaları, yaratıcı drama ve sosyal hizmet alanında görev yapmakta olan 3 akademisyence amacına uygunluğu, uygulanabilirliği açısından değerlendirilmiştir. Oturumların içeriği ve grup etkinliklerinin düzenlenmesi ile ilgili gelen eleştiriler doğrultusunda program son şeklini almıştır.

İlk oturumda grubun amacı, uyulması gereken kurallar oluşturulmuş, grup üyelerinin kendilerini gruba tanıştırması ve gruba katılım amaçlarını anlatmaları istenmiştir. Daha sonra grup üyeleri ve liderin birbirlerini tanıması için isim öğrenme oyunları oynanmış ardından grup üyeleri toplumsal cinsiyet konusuna çekmek için "Davut Efendi Doktorda" etkinliği ardından "İsmim Nasıl Kondu" canlandırmaları yapılmıştır.

İkinci oturum "Kendini Tanıma, Güven" başlığında yapılmış. Bu amaçla iletişim ve etkileşimi artırıcı oyunlar ile başlanmıştır. Kendimi tanıma ile ilgili olarak "Benim Elim", "Ben ve Eşyalarım" etkinlikleri yapılmıştır. Daha sonra "Kadın Koca" arasındaki ilişkileri konu alan doğaçlamalar yapılmıştır. Grup canlandırması olarak kadın fotoğrafları gösterilerek ve onlardan yola çıkarak bir canlandırma hazırlamışlardır.

Üçüncü oturum "İletişim Becerileri" başlığında yapılmıştır. Bu oturumun

temel amacı hem kadınların temel iletişim becerilerini geliştirmek hemde grup içindeki iletişim ve etkileşimi artırmaktır. Ayrıca toplumdaki kadınların kendi iletişim biçimlerini görmeleri amaçlanmıştır. Bu amaçla iletişim etkileşim oyunları, uyum ve güven çalışmaları ve iletişim odaklı rol oyunları oynanmıştır.

Dördüncü oturum "Kadın Olmak-Erkek Olmak" başlığında yapılmıştır. Bu oturumda katılımcılara cinsiyet ve toplumsal cinsiyet hakkında bilgi vermek, aralarındaki farkı anlamalarının yanı sıra kadınlığın ve erkekliğin toplumdaki rollerine nasıl bir süreç ve sosyalleşme içinde hazırlandıklarını görmelerini sağlamak amaçlanmıştır. Bu amaçla kadın ve erkekliği anlatan oyunlar, kadın ve erkekliğin sosyalleşmelerini anlatan "Pembe-Mavi" etkinliği ve kadını ve erkeği anlatan "Rol Kartları" canlandırması yapılmıştır.

Beşinci oturum "Kadın Sorunları ve Problem Çözme Yaklaşımı" başlığında yapılmıştır. Bu oturumun temel amacı sorun çözme becerisi geliştirmek ve Kadınların kendi (kadın) sorunları üzerinde düşünmesini sağlamaktır. Bu amaçla oyunların yanı sıra Düğüm Çözme", "Dokuz Nokta" etkinlikleri yapılmış ve kişiler rasi ve kadın sorunlarını temel alan canlandırmalar yapılmıştır.

Altıncı oturum "Toplumsal Cinsiyet" başlığında yapılmıştır. Bu oturumda kadınların toplumsal cinsiyet hakkında bilgi sahibi olması ve kendi toplumsal cinsiyet rollerinin farkına varmaları amaçlanmıştır. Bu amaçla, baba-oğul, anne oğul arasındaki toplumsal cinsiyet konu alan doğaçlamalar yapılmış ve "Hatice Hanım" etkinliğiyle Hatice hanımın üzerindeki toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde durulmuştur.

Yedinci oturum “Toplumsal Rol, Statü, Kalıpyargılar” başlığında yapılmıştır. Bu oturumun temel amacı kadınların toplumdaki rollerini, statülerini ve kendilerine karşı oluşturulan kalıpyargıları fark etmelerini sağlamaktır. Bu amaçla “Ben Bir Kadınım” etkinliği ve kimliğini katılımcıların oluşturdukları “Güvenpark’ta Bir Kadın” canlandırması yapılmıştır.

Sekizinci oturum “Kadın Hakları, Eğitim, Çalışma Hayatına Giriş, İş Bölümü” başlığında yapılmıştır. Bu oturumda, kadınların iş yüküyle ilgili bilinçlenmesi, üretim-yeniden üretim hakkında bilgi sahibi olması, çalışma yaşamında kadınların karşılaştıkları engelleri görmesi, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünü görmeleri ve günlük yaptıkları işlerin değerini anlamaları amaçlanmıştır. Bu amaçla, “Tarhana Çorbası” canlandırması ve kadın haklarına yönelik “Slogan” çalışması yapılmıştır.

Dokuzuncu oturum “Kitle İletişim Araçlarında Toplumsal Cinsiyet” başlığında yapılmıştır. Bu oturumda kadınların kitle iletişim araçlarında kullanılan kadın imgesinin toplumsal cinsiyet rollerini nasıl etkilediğinin farkına varmasını ve kitle iletişim araçlarıyla oluşturulan kadınlık imajının farkına varmaları amaçlanmıştır. Bu amaçla gazete haberlerindeki kadınlardan yola çıkarak canlandırmalar yapılmıştır.

Onuncu oturum “Kamusal Alan- Özel Alan” başlığında yapılmıştır. Bu oturumda kadınların özel alan- kamusal alan arasındaki ayrımı fark etmeleri ve özel alanda yaşananların kamusal alanda kadınları nasıl kısıtladığını fark etmeleri amaçlanmıştır. Bu amaçla evde yaşam, kamusal alanlar konularında canlandırmalar yapılmıştır.

Onbirinci oturum “Cinsiyetçi Çocuk Yetiştirme” başlığında yapılmıştır. Bu oturumda “Hayali Bebek” etkinliği ve toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişki çocuk canlandırmaları yapılmıştır.

On ikinci oturumda genel değerlendirme ve bitirme etkinlikleri yapılmıştır. Daha çok katılımcıların gruptan ayrılmaları kolaylaştırıcı etkinlikler yapılmıştır. Bunun için grup bitiminde sevgi bombardımanı etkinliği yapılmıştır. Ayrıca son testler ve kadınların yapılan program hakkında görüşleri alınmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı’ndan hizmet alan kadınlar oluşturmaktadır. Araştırma, 16 deney grubunda 15 kontrol grubunda olmak üzere toplam 31 kadınla yürütülmüştür.

Araştırma kadınların üye oldukları toplum merkezinde yapılmıştır. Kurumdaki kadınların hepsi ev kadınıdır. Çocukları, okul ve iş yaşamlarına devam edebilmektedir. Bu nedenle araştırmada grup toplantıları kadınların merkezde olduğu saatler düşünülerek planlanmış ve gerektiğinde toplantı saati ve günlerinde değişikliğe gidilmiştir. Grup toplantıları genellikle her Salı saat 13.00-16.00 saatleri arasında yapılmıştır.

Deney grubuna katılan 16 kadından, 13’ü evlidir. Diğerlerinden birinin eşi ölmüş, diğeri boşanmış ve birisi de bekârdır. Kontrol grubunda bulunan 15 kadından, 10’u evlidir. Diğerlerinden üçü boşanmış ve ikisi bekârdır.

Kadınların yaş aralığına baktığımızda deney grubunda birer kadının 20-25 ile 26-30, ikişer kadının 31-35 ile 36-40 arasında beş kadının 41-45 arasında,

iki kadının 51-55 arasında, birer kadının 41-45, 56-60 ve 61-65 yaş arasında olduğu gözlenmiştir. Kontrol grubunda yaş baktığımızda ikişer kadının 20-25 ile 26-30, üç kadının 31-35 arasında, ikişer kadının 36-40 ile 41-45 arasında birer kadının 46-50 ile 51-55 arasında ve iki kadının 56-60 arasında olduğu gözlenmiştir. Deney ve kontrol grubuna katılan kadınların benzer yaş aralıklarında olduğu gözlenmiştir.

Eğitim durumlarına bakıldığında iki grup arasında yine benzer bir dağılım görülmektedir. Deney grubunda üç kadın ilkökul mezunu, altışar kadın ortaokul ve lise mezunu sadece bir kadın üniversite mezunudur. Kontrol grubunda altı kadın ilkökul mezunu, üç kadın ortaokul ve altı kadın lise mezunudur.

Grup üyeleri, alt-orta sosyo ekonomik düzeyde bölgelerde ikamet etmektedirler.

Verilerin analizinde en az sekiz oturma katılan kadınların bilgileri kullanılmıştır. Çalışmalara katılanlar ve ne kadar süreyle katıldıkları Tablo 6'da verilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Veri toplama araçları olarak, Bem (1986) tarafından geliştirilen Bem Cinsiyet Rolü Envanteri ile oturumlar sırasında kullanılan "Soru Listesi" kullanılmıştır.

Bem cinsiyet rolü envanteri

Bem (1974) tarafından geliştirilen ölçeğin, Kavuncu (1987) tarafından Türkçe'ye uyarlanan formu kullanılmıştır. Envanterin Kadınsılık (K) ve Erkeklik (E) Ölçekleri, kadınsı ve erkeksi özellikleri gösteren 20'şer sıfattan

oluşmaktadır. Deneklerin K ve E'den aldıkları toplam puanlar K ve E medyanlarına göre değerlendirilerek kişilerin cinsiyet rolleri, erkeksi, kadınsı, androjen ve belirsiz olarak sınımlanmaktadır. Bu çalışmada Dökmen (1999) tarafından önerilen medyanlar (K için 111, E için 104) kullanılmıştır. Envanterin geçerliği ve güvenilirliği Kavuncu (1987) ve Dökmen (1991; 1999) tarafından incelenmiştir. BCRE'nin Türkçe formunun test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ($n = 208$), K için .75, E için .89 bulunmuştur (Kavuncu, 1987). BCRE'nin iki yarı güvenilirlik katsayısı da K için .77 ve E için .71 (Dökmen, 1991); alfa katsayısı K için .73, E için .75 (Dökmen, 1999) bulunmuştur. Dökmen (1991), yaptığı geçerlik çalışmasında, ölçüt olarak Kandiyoti tarafından geliştirilen Cinsiyet Rollerini ile İlgili Kalıp Yargı Ölçeği'ni kullanmıştır. Bu ölçeğin kadınsılık ve erkeklik alt ölçekleri ile BCRE'nin Kadınsılık ve Erkeklik alt ölçekleri arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur (K için, $r = .51$, $p < .05$; E için $r = .63$, $p < .05$; $n = 100$). Bu sonuçlar, ölçeklerin geçerliği için kanıt olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, kadınlarla erkeklerin K ve E puanları bakımından anlamlı olarak farklılaşmaları da bir geçerlik kanıtı olarak ele alınmıştır (Dökmen, 1999).

Ölçekteki 1, 3, 5, 6, 7, 9, 11, 14, 16, 19, 22, 23, 24, 30, 31, 34, 36, 37, 39 ve 40. maddeler Kadınsılık Ölçeği, diğerleri ise Erkeklik Ölçeği maddeleridir.

Soru listesi: Araştırmanın nicel verilerini toplamada kullanılan ölçme aracı selfreport türünde ölçeklerdir. Selfreport türündeki ölçeklerde kişi kendini, kendi gözüyle değerlendirmekte ve kendini olduğu gibi değil olmak istediği gibi yansıtabilmektedir. Kullanılan ölçekler daha çok sıfatlardan

Tablo 2. Deney Grubundaki Kadınların Oturumlara Devam Süreleri¹

Üye	Oturumlar												Katıldığı Oturum Sayısı
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı													
Ayşe	+	+	+	+		+	-	+	-	+	+	+	10
Mehtap	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	11
Hülya	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	10
Emel	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	-	+	9
Sevgi	+	+	-	+	+	+	+	-	+	-	+	+	9
Fatma	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12
Funda	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	11
Emine	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	10
Aliye	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+	10
Gülsüm	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	11
Demet	-	+	+	+	+	+	-	+	+		+	+	9
Meral	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	10
Banu	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	11
Semra	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	11
Halime	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	10
Naciye	+	+	+	+	-	+	-	+	+	-	-	+	8
Kadriye*	+	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	4
Canan*	-	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	3

1 Üyelerin gerçek isimleri değiştirilmiştir.

meydana gelmektedir ve bir takım kişilik özelliklerini yansıtmaktadır. Hâlbuki toplumsal cinsiyet rolü ve algısı insanın yaşamındaki tüm etkinliklerini içeren bir kavramdır. Aynı şekilde kişinin özsaygı düzeyi davranışlarını, yaşantısını etkileyen bir kavramdır. Bunun için ölçeklerin yanı sıra oturumlarda yapılan değerlendirme kısmında konuşulanlar ve oturumları değerlendirme çalışmaları araştırmacı tarafından betimlenerek, yorumlanmıştır. Çalışma da kadınların yaşamına ilişkin sorular, kadın ve erkekler için uygun mesleklere ilişkin sorular, kadına karşı şiddete ilişkin sorular, ailen için önemli kararları almaya ilişkin sorular, kadın ve erkeğin ailedeki rolüne ilişkin sorular, kadın olmakla erkek olmak arasında farklılıklara ilişkin sorular, kadında ve erkekte ne tür özellikler olmasına yönelik sorular, günlük yaşa ilişkin sorular, toplumsal hayatta (dernek, siyaset vb. gibi) katılmaya ilişkin sorular, evliliğe ilişkin sorular oluşturmuştur.

Verilerin Çözümlemesi

Bu araştırmada yer alan alt problemlere çözüm bulmak amacıyla hem niceliksel hem de niteliksel veri toplama araçlarından yararlanıldığından niceliksel ve niteliksel veri analizi yöntemleri birlikte kullanılmıştır.

Niceliksel Verilerin Çözümlemesi:

Deney ve kontrol grubuna uygulanan Bem Cinsiyet Rolü Envanteri sonuçlarına dayalı olarak, her iki grubun ön-test ve son test puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları belirlenmiştir. Uygulama öncesi, sonrası ve izleme çalışmasında deney ve kontrol gruplarındaki kadınların cinsiyet rolü düzeylerini karşılaştırmak için Fisher ve Ki kare testi uygulanmıştır.

Niteliksel Verilerin Çözümlemesi:

Niteliksel verilerin analizi; veri ile çalışma, verileri organize etme, belli gruplara ayırma, örüntüleri araştırma, önemli noktaları belirleme ve bunlara dayalı olarak söyleneceklerine karar vermeyi içerir (Bogdan ve Biklen, 1998).

Kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin oturumlar sırasında geri bildirimlerinden cevap bulmak amacıyla açık uçlu sorulardan oluşan soru listesi kullanılmıştır. Bu form ile kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri belirlenmiş ve elde edilen veriler üzerinde içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi bilgileri tanımlamaya, bilgilerin içinde saklı olabilecek gerçekleri ortaya çıkarmaya çalışır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen bilgileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2000). Bu araştırma sonucunda elde edilen nitel veriler üzerinde sırasıyla; kodlama, temaları (kategorilerin) bulunması, verilerin kodlara ve temalara göre organize edilmesi ve tanımlanma ile bulguların yorumlama işlemleri ile içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizinin ilk aşaması olan verilerin kodlanması sürecinde, öncelikle tüm kadınların verdikleri cevaplar bir bütün olarak ele alınmış ve incelenmiştir. Ardından, elde edilen bilgiler anlamlı bölümlere ayrılmış ve bunların kavramsal olarak ifade ettikleri anlamlar bulunmaya çalışılmıştır. İçerik analizi aşamasında tematik kodlama yapılırken, ortaya çıkan temaların birbirinden farklı olmakla birlikte kendi aralarında anlamlı bir bütün oluşturmasına dikkat edilmiş, iç tutarlılık ve dış tutarlılık ilkelere göz önünde bulundurulmuştur. Son

olarak da, veriler kodlara ve temalara göre organize edilerek tanımlanmış ve bulgular yorumlanarak araştırma sonuçlandırılmıştır.

İçerik analizi sonucunda elde edilen kodlar; kadın erkek ayrımı, kadın-erkek rolleri, evlilik ve kadınların çalışması olarak tespit edilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde uygulama öncesi ve sonrasına ilişkin BEM Cinsiyet Rolü Ölçeği'nden elde edilen bulgulara ve atölyeler sırasında "Soru Listesinden" kadınlara sorulan sorulardan alınan geri bildirimlerden elde edilen verilerden oluşan içerik analizine yer verilmiştir.

Cinsiyet Rolü Değişkenleri

BEM Cinsiyet Rolü ölçeğinden elde edilen verilere uygulanan betimsel istatistikler aşağıda verilmiştir. Bulgular, Dökmen'in (2000) araştırmasında, kadınsılık ortalaması olarak 111 ve erkeklik ortalaması olarak 104 önerilmiştir. Buna göre dört sınıflandırma yapılmıştır.

Kadınların cinsiyet rollerinin androjenlik bazında gelişip gelişmediğini test etmek için Fisher testinden yararlanarak gruplar arası istatistiksel analizler yapılmıştır.

Tablo 4'e bakıldığında yaratıcı drama uygulamasından önce uygulamaya katılan 16 kadından beş kadının kadınsı, dört kadının erkeksi, üç kadının tanımlanmayan ve dört kadının androjen cinsiyet rollerine sahip olduğu gözlenmiştir. Yaratıcı drama uygulamasından sonra androjen özellikler gösteren kadın sayısı dokuza çıkmış, kadınsı özellikler gösteren kadın sayısı üçe inmiş, erkeksi özellikler gösteren kadın sayısı ikiye inmiş ve tanımlanmayan özellik gösteren kadın sayısı da ikiye inmiştir. Uygulamaya katılmayan 15 kadından, kadınsı özellikler göstermeyeninin sayısı üçe çıkmış, erkeksi özellikler gösterenlerin sayısı altıya çıkmış, androjen özellik gösteren kadın hiç kalmamış ve tanımlanmayan özellik gösteren kadınların sayısı altıya yükselmiştir.

İzleme çalışmasında ulaşılabilen deney grubunda bulunan kadınlardan kadınsı özellik gösterenler dörde çıkmış,

Tablo 3. Cinsiyet Rolü Değişkenleri

Kadınsı	Kadınsılık puanı kadınsılık medyanının üstünde ama erkeklik puanı erkeklik medyanının altında olanlar.
Erkeksi	Kadınsılık puanı kadınsılık medyanının altında ama erkeklik puanı erkeklik medyanının üstünde olanlar.
Androjen	Kadınsılık puanı kadınsılık medyanının üstünde ve erkeklik puanı erkeklik medyanının üstünde olanlar
Tanımlanmayan	Kadınsılık puanı kadınsılık medyanının altında ve erkeklik puanı erkeklik medyanının altında olanlar

Tablo 4. Cinsiyet Rolü Değişkenlerine İlişkin Bulgular

Test	Grup	Kadınısı		Erkeksi		Androjen		Tanımsız		n	p
		n	%	n	%	n	%	n	%		
Ön test	Deney	6	37,5	5	31,3	3	18,8	2	12,5	16	1.0
	Kontrol	5	33,3	3	20,0	3	20,0	4	26,7	15	
Son test	Deney	2	12,5	0	0	13	81,3	1	6,3	16	0.001
	Kontrol	5	33,3	6	40,0	3	20,0	1	6,7	15	
İzleme	Deney	4	28,6	2	14,3	8	57,1	0	0	14	0,370
	Kontrol	5	38,5	5	38,5	3	23,0	0	0	13	

erkeksi özellik gösterenler iki olmuş ve androjen özellikler gösterenler sekiye düşmüştür. Verilen rakamlardan da anlaşılacağı üzere androjen özellik gösteren kadınların sayısı yüksek olsa da son teste göre bir azalma gözlenmektedir. Uygulamaya katılmayan ve ulaşılabilen 13 kadından, kadınısı özellikler gösterenlerin sayısı aynı kalmış (beş), erkeksi özellikler gösterenlerin sayısı beşe düşmüş, androjen özellik gösteren kadın sayısı da değişmemiş (üç) ve tanımlanmayan özellik gösteren kadınların sayısı bir olmuştur. Kontrol grubunda bulunan kadınların kendi cinsiyet rolü özelliklerini korudukları söylenebilir.

Fisher testinin sonuçlarına göre uygulama öncesi deney grubunda %18,8, kontrol grubunda ise %20 androjen özellik gösteren kadınlar vardır. Bu sonuç Ki kare testine göre anlamsızdır ($p > 0.05$). Uygulama sonrası deney grubunda %81,3 kontrol grubunda ise %20 androjen özellik gösteren kadınlar vardır. Bu sonuç Ki kare testine göre anlamlıdır ($p < 0.05$).

İzleme çalışmasından sonra Fisher testinin sonuçlarına göre deney grubunda %57,1 kontrol grubunda ise %23 androjen özellik gösteren kadınlar vardır. Yapılan ki kare testine göre uygulama sonrası gruplar arası karşılaştırmada cinsiyet rolleri açısından farklılık istatistikî açıdan anlamlı çıkmamıştır ($p > 0.05$).

Tablo 4'de yer alan yüzde oranları dikkate alındığında uygulama öncesi, deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir fark görülmezken, deney sonrası son test yüzdelerinde androjenlik lehine farklılık olduğu görülmektedir. İzleme çalışmasında da deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Bu sonuçlar doğrultusunda uygulanan yaratıcı drama programının kadınların androjenlik düzeylerini yükselttiği ancak bu yüksekliğin zaman içinde gerilediği söylenebilir.

Yaratıcı drama uygulamasına katılan ve katılmayan kadınların uygulama öncesi, sonrası ve izleme çalışması sonrasında kadınların androjenlik düzeyindeki

meydana gelen değişimin karşılaştırılması için Ki kare testi uygulanmıştır.

Tablo 5'e bakıldığında deney grubunda yer alan kadınların cinsiyet rolleri uygulama sonrasında değişmiştir. Bu değişim istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$). Bu değişimin androjenlik düzeyinde olduğu söylenebilir. Çünkü başlangıçta üç olan androjen kadın sayısı 13 olmuştur. Kontrol grubunda bulunan kadınların cinsiyet rollerindeki değişim anlamlı değildir ($p > 0.05$).

İzleme çalışması sonrasında deney grubunda yer alan kadınların cinsiyet rolleri arasında istatistiksel olarak bir fark olmadığı gözlenmektedir ($p > 0.05$). Bu durum son izleme sonrasında 13'e yükselen androjen kadın sayısının 8'e düşmesi olarak açıklanabilir.

Bu sonuçlar, deney grubunda bulunan kadınların uygulama sonrasında androjenlik düzeylerinin arttığını, kontrol grubunda bulunan kadınların androjenlik düzeyinde bir değişikliğin meydana gelmediğini göstermektedir.

Deney grubunda bulunan kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri

Daha önce de açıklandığı gibi, kadınlara sözel olarak yöneltilmiş olan açık uçlu sorular, araştırmada en genel düzeydeki dört kategoriyi oluşturmaktadır. Bu genel kategoriler şöyledir; 1. Kadın erkek ayrımcılığı 2. Kadın erkek rolleri 3. Evlilik 4. Kadının çalışması.

Kadınlar yukarıda yer alan kategorileri toplam 194 ifade kullanarak cevaplandırmışlardır. Tablo 6' da bu ifadelerin üç genel kategoriye göre dağılımları ve yüzdeleri verilmiştir.

Tablo 6 incelendiğinde, kadınların en çok kadın-erkek rollerini ifade ettikleri görülmektedir. Bu kategoride yer alan bilgilerin, toplamda ulaşılan bilgilere oranı %32,8'dir. Daha sonra sırasıyla kadın erkek ayrımcılığı (%27,4), kadınların çalışması (%21,6) ve evlilik (%18,1) ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Bu durum, kadınların kadın erkek rollerine ve ayrımcılığa daha çok dikkat ettiklerini gösterir niteliktedir.

Tablo 5. Kadınların Cinsiyet Rolü Düzeyinde Meydana Gelen Değişimin Karşılaştırılması

		Ön	Son	İzleme
Deney	Ki kare	3,714	7,143	4,000
	df	3	1	2
	p	,294	,008	,135
Kontrol	Ki kare	1,462	3,923	,615
	df	3	3	2
	p	,691	,270	,735

Tablo 6. Elde Edilen İfadelerin Dört Genel Kategoriye Dağılımı

	Sayı	Yüzde
Kadın erkek ayrımcılığı ile ilgili görüşleri	53	27,4
Kadın erkek rolleri ile ilgili görüşleri	64	32,9
Evlilik ve evlilik yaşantısı ile ilgili görüşleri	35	18,1
Kadınların çalışması ile ilgili görüşleri	42	21,6
Toplam	194	100

Çalışma için belirlenen; kadın erkek ayrımcılığı, kadın erkek rolleri, evlilik ve kadının çalışması kategorilerine ait alt kategoriler oluşturulmuş ve sırasıyla aşağıda verilmiştir

Kadın erkek ayrımcılığı ile ilgili görüşler

Çalışmaya katılan kadınlar cinsiyet ayrımcılığıyla ilgili görüşlerini ifade ederken toplam 53 cümle ya da kelime kullanmışlardır. Tablo 7'de bu kategori için kullanılan 53 ifade için erkeğin üstünlüğünü kabul eden, kadının üstünlüğünü kabul eden, eşitlikçi ve değişken olmak üzere üç alt kategori oluşturulmuştur. Bu alt kategoriler için frekans değerleri ve yüzde oranları verilmiştir.

Tablo 7 incelendiğinde, kadınlar kadın erkek ayrımcılığını ile ilgili görüşlerini

açıklarken en çok eşitlikçi olmayı (%45,2) kadın ve erkeğin üstünlüğünü kabul eden ifadelerin frekanslarının ise (%24,5 ve %18,9) düşük kaldığı görülmektedir. Kadınların cinsiyet ayrımcılığı ile ilgili görüşlerini açıklarken kullandıkları ifadelerin geneli incelendiğinde ise; kadınların kadın erkek eşitliğine inandıkları, zorunlu olarak ve fiziksel olarak erkeğin ayrı olduğu, ayrımcılığı toplumun yarattığı, ekonomik koşullardan dolayı ayrımcılığa uğradıklarını anlamaktadır.

Kadınların kadın erkek ayrımcılığı ile ilgili görüşlerine ait ifadelerden örnekler aşağıda verilmiştir.

Cinsiyet ayrımının dışında hiçbir ayırım yoktur. Doğurganlığın dışında. (Emel)

Tablo 7. Kadın Erkek Ayrımcılığı İle İlgili İfadelerin Alt Kategorilere Dağılımı

	Frekans	Yüzde(%)
Erkeğin üstünlüğünü kabul eden ifadeler	13	24,5
Kadının üstünlüğünü kabul eden ifadeler	10	18,9
Eşitlikçi ifadeler	24	45,2
Değişken ifadeler	6	11,4
Toplam	53	100

İkisi de aynı ama şöyle bir düşündün mü kadının yükü her zaman ki gibi ağır erkeğe göre. (Fundu)

Çok fark var aslında ama biz bunları değiştirmek istiyoruz. Mesela kadın akşam yalnız dışarı çıkamaz. Tek başına gezmeye gidemez. (Aliye)

Bana göre hiç fark yok erkeğin yaptığı işi kadında yapar. (Gülsüm)

Eğer kadınsan hayata 1-0 mağlup başlamışsın demektir (Demet)

Erkek erkektir bu farklılığı da toplum yaratır (Meral)

Sen erkeksin veya kızsın, bunu yapma ve bunu yap gibi cümleler ile çocuğu yönlendiriyoruz. Sen şunu yapma kızsın diye yetiştiriyoruz (Emel)

Erkek egemen toplum olduğu için erkekler her zaman ön planda. (Halime)

Benim beyim 2-3 gibi geliyor. Arkadaşları ile geziyor. Ben biraz geç geleyim kıyamet kopuyor (Semra)

Erkek daha sonra babası gibi olmaya çalışıyor. (Banu)

Oğlan çocuğu daha değerli. Köyde erkek çocuğu önemli. Erkek çocuk doğduğunda bayram havası oluyor. (Fatma)

Kadın erkek rollerine ilişkin görüşler

Çalışmaya katılan kadınlar kadın-erkek rollerine ilişkin görüşlerini ifade ederken toplam 64 ifade kullanmışlardır. Tablo 8'te bu kategori için kullanılan 64 ifade için kadınının kadını özelliklerine vurgu yapan özellikler (güzellik, saygılı olmak vb. gibi), erkeğin erkeksilik özelliğine vurgu yapan özellikler, (güçlü olmak vb), kadının ev içi rolleri (çocuk bakımı, yemek, temizlik vb.), erkeğin ev dışı rolleri (tamirat, çalışma, fatura vb) ve anne babalık olmak üzere beş 6 alt kategori oluşturulmuştur. Bu alt kategorileri için frekans değerleri ve yüzde oranları verilmiştir.

Tablo 8 incelendiğinde, kadınlar kadın erkek ayrımcılığını ile ilgili görüşlerini açıklarken en çok kadının kadınlıkla ilgili rollerini ifade etmişlerdir, kadının güzel olması, bakımlı olması, evi çekip çevirmesi gibi rollerden (%34,3), erkeğinde erkeksiliği (güçlü oluşu v.b.) ile ilgili rollerden (%23,4) ifade edilmiştir.

Tablo 8. Kadın Erkek Rollerine İlişkin İfadelerin Alt Kategorilere Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Kadının kadınsılık içeren rolleri	22	34,3
Erkeğin erkeksilik içeren rolleri	15	23,4
Kadının ev içi-ev dışı rolleri	8	12,6
Erkeğin ev içi ev dışı rolleri	6	9,4
Annelik- babalık rolleri	13	20,3
Toplam	64	

Kadın ve erkeğin ev içi ev dışı rolleri daha az sayıda ifade edilmiş genelde bu ifadeler kadınlık ve erkeklikle ilişkilendirilmiştir (%12,6 ve %9,4). Kadınların kadın erkek rolleri ile ilgili görüşlerini açıklarken kullandıkları ifadelerin geneli incelendiğinde ise; kadınların geleneksel kadınlık rolleri bildikleri bunu çok kabullenmedikleri, zorunluluktan kabul edildiğini, erkeklerinde toplumsal cinsiyet rollerinden muzdarip olduklarını ifade etmişlerdir.

Kadınların kadın erkek rolleri ile ilgili görüşlerine ait ifadelerden örnekler aşağıda verilmiştir.

Sevgili ve saygılı olması bekleniyor. (Fatma)

Çocuk bakmak genelde kadının görevi gibi görünüyor ama erkekte yapmalı. (Emel)

Ev işleri hep kadının omzunda. (Gülsüm)

Kadınlık sadece anne olmak olarak gösteriliyor. (Demet)

Kadın evine bağlı olmalı. (Halime)

Şefkat, tolerans göstermesi bekleniyor. (Banu)

Baba bir işte çalışmalı evine bakmalı. (Banu)

Koruyucu olmak, çalışmak. (Demet)

Dışarı işlerini yapmak babanın görevidir. (Sevgi)

Evlilik ile ilgili görüşler

Çalışmaya katılan kadınlar evlilik ile ilgili görüşlerini ifade ederken toplam 35 ifade kullanmışlardır. Tablo 3'te bu kategori için kullanılan 35 ifade için evlilik yaşı, görücü usulü evlenme, evlilikte değer görme, boşanmaya karşı düşünceler ve evliliğin toplumsal cinsiyete yansımaları olmak üzere altı altı kategori oluşturulmuştur. Bu alt kategorileri için frekans değerleri ve yüzde oranları verilmiştir.

Tablo 9 incelendiğinde, kadınlar evlilik ile ilgili görüşlerini açıklarken en çok evlilikte değer görmeyi (%28,1) evlilik yaşı (%17,1) görücü usulü evlenme (%20) ve evliliğin toplumsal cinsiyete yansımaları (%20) olarak ifade etmişlerdir. Kadınların evlilik ile ilgili görüşlerini açıklarken kullandıkları ifadelerin geneli incelendiğinde ise; Geribildirimlerden de anlaşılacağı gibi kadınlar için evlilik zorluklarla baş etme olurken, kadınların gözünde erkek için istenen ve rahatlık olarak algılanmaktadır.

Kadınların evlilik ile ilgili görüşlerine ait ifadelerden örnekler aşağıda verilmiştir.

Tablo 9. Evlilik İle İlgili İfadelerin Alt Kategorilere Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Evlilik yaşı	6	17,1
Görücü usulu evlenme	7	20
Evlilikte değer görme	10	28,6
Başanmaya karşı düşünceler	5	14,3
Evliliğin toplumsal cinsiyete yansımaları	7	20
Toplam	35	100

Ben 15-16 yaşında evlendim, 17'mde anneydim (Sevgi)

Ben eşimin yüzünü evlendikten sonra gördüm (Meral)

İlk başta yaşadıklarının etkisi ile ikinci evliliğe korkuyla bakılır. Ben ikinci kez evlenmekten korkuyorum. Geçmişte yaşadıklarımı yaşarsam? Çocuğumu kabul eder mi? Ederse nasıl davranır? diye düşünüyorum (Emel)

Eşimin kötü alışkanlıklarından (içki, kumar vb.) ve eve bakmamasından dolayı ayrıldım. Evliliğimi kurtarmak için çocuk bile yaptım ama oda işe yaramadı (Halime)

Yeni evliler kadına değer veriyor. Eskisi gibi değil (Emine)

Boşanmış kadına karşı daha olumsuz yaklaşıyor. Boşanma bir kadın için daha güç oluyor (Banu)

Ben evliliğe karşıyım. Evlenmelerini de kadınların saflığına bağlıyorum (Gülsüm)

42 ifade kullanmışlardır. Tablo 10' da bu kategori için kullanılan 42 ifade için kadının çalışmasına olumlu bakış, çalışmanın zorlukları, çalışmamanın nedenleri, kadının çalışmasına eşin bakışı, kadının çalışmasına çevrenin bakışı olmak üzere beş alt kategori oluşturulmuştur. Bu alt kategorileri için frekans değerleri ve yüzde oranları verilmiştir.

Tablo 10 incelendiğinde, kadınlar kadının çalışması ile ilgili görüşlerinde kadının çalışmasına olumlu bakış olduğunu görmekteyiz (%40,5). Çalışmanın zorluklarıyla ilgili ifadeler (%21,4) ile ikinci sıradadır. Kadınların çalışma ile ilgili görüşlerini açıklarken kullandıkları ifadelerin geneli incelendiğinde ise; çevrenin bakışı, çalışma şartlarının zorluğu, iş bulamama, çalışmak istememe, ailenin ve kocanın izin vermemesi, eğitiminin olmaması, çocuklarına bakma zorunluluğu gibi nedenler anlaşılmaktadır.

Kadınların çalışma ile ilgili görüşlerine ait ifadelerden örnekler aşağıda verilmiştir.

Aradığı işi bulmaması, kalifiye eleman olmaması, aile büyüklerinin izin vermemesi kadınların çalışmasını engelliyor (Fatma)

Kadının çalışması ile ilgili görüşler

Çalışmaya katılan kadınlar evlilik ile ilgili görüşlerini ifade ederken toplam

Tablo 10. Kadının Çalışması ile İlgili İfadelerin Alt Kategorilere Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Kadınların çalışmasına olumlu bakış	17	40,5
Çalışmanın zorlukları	9	21,4
Çalışmamanın nedenleri	6	14,3
Kadının çalışmasına eşin bakışı	5	11,9
Kadının çalışmasına çevrenin bakışı	5	11,9
Toplam	42	100

Koca kendini yetersiz bulup karısını çalıştırmayabilir (Ayşe)

Kadın, eşinin eve getirdiği parayla mutlu olduğu için çalışmayı düşünmeyebilir (Mehtap)

Evde oturup kocasına yemek yapmayı, çalışma hayatından daha zevkli bulabilir.

Erkeklerin kıskanması, sarkması (Emine)

Kadınların üşengeçliği, hazır yemeğe alışmış olmaları, çevreden korkmaları (Meral)

Eş, çocuk, uygun iş bulamama (Sevgi)

Çevre yüzünden. Bir dul kadın çalışmaz diye (Naciye)

Ben olsam kesinlikle çalışan kadın olmak isterdim. Ama eşim hem kıskanır hem de ben varken sana ne gerek var der (Semra)

İşte çalışıp eve gelip temizlik yemek yapması (Semra)

Eşine ve çocuklarına ayıracağı zaman kısıtlı olur (Naciye)

İşyerindeki çalışma saatleri ve çocukların bakımı (Gülsüm)

Çocuğu varsa telaş olur ev işleri aksar kendi yorulur. Evde de çalışır (Gülsüm)

Yorucu ve stresli bir günün ardından çocuklarıyla ilgilenmek, birkaç saat sonra gelecek eşine yemek hazırlamak, üstüne üstlük anlayışsız bir kocası varsa iş yaşamı çekilmez hale gelir. (Funda)

Hem çalışmak hem koşa koşa eve gelip yemek, sofraya, bulaşık,

çocukların sorunu. Ev halkının bütün işleri kadının üstüne yıkması, kadını tez yıprattığı için zor olabilir (Demet)

Sigortasız çalışmak (Banu)

Ev ve iş çalışmaları zor olabilir. Çocuk varsa daha da zor olur (Aliye)

Geç saatlerde eve dönüyorsa (Meral)

Her türlü zorluk karşımıza çıkabilir. Ama başarılı kadın her türlü zorlukları yenebilir.

İş yerindeki tacizler (Ayşe)

Kadında çalışıp para kazanabilir (Aliye)

Araştırmanın Geçerlik-Güvenirliliği

Bu araştırmanın geçerliğine bakıldığında, çalışma grubunun az olması sorun teşkil edebilmektedir. Fakat yaratıcı drama atölyesinin yapılabilmesi için birden fazla kişinin olması yeterlidir. Nitel araştırmalarda, nicel araştırmalarda olduğu gibi, sayıca fazla bir örneklemin olması şart değildir. Nitel araştırmalarda en çok kullanılan veri toplama teknikleri gözlem, görüşme ve/veya yazılı dokümanların incelenmesidir. Bu tekniklerde kullanılan ölçüm aracı araştırmacının kendisi ve sorduğu sorulardır. Bu nedenle toplanan nitel verilerin geçerlilik boyutunu açıklayabilmesi, araştırmacının kendisine ve yönelttiği sorulara bağlıdır. Dolayısıyla geçerliği sağlamak adına bu araştırmada, görüşme ve gözlem formu uzman görüşü alınarak teyit edilmiştir. Ayrıca içerik analizindeki temalar ve kodlar uzman görüşü alınarak düzeltilip, geliştirilmiştir (Kaba ve Özdemir Şimşek, 2013; Ataseven, 2012)

Nitel araştırmaya temel oluşturan ilkelere birisi, gerçeklerin bireylere ve içinde bulunulan ortama göre sürekli bir değişme içinde olduğu ve araştırmanın benzer gruplarda tekrarlanmasının aynı sonuçlara ulaşmayı mümkün kılmadığını en baştan kabul etmektir. Güvenilirlik boyutunu nitel araştırmalarda sağlamanın yolu yine araştırmacının kendi elindedir. Araştırmacı uygulayacağı stratejilerle, yaptığı nitel çalışmalarda maksimum düzeyde güvenilir veri toplama şansına sahip olabilir (Ataseven, 2012). Bu araştırmada araştırmanın güvenilirliği açısından, gözlemcinin aynı zamanda araştırmacı olması, gözlemi etkili yapamaması gibi bir durumu ortadan kaldırmıştır (Kaba ve Özdemir Şimşek, 2013). Ayrıca yapılan her oturumda kadınların söyledikleri ya hemen anında not alınmış, ya da çalışmadan sonra raporlaştırılmış ve kadınlara teyit ettirilmiştir. Bunun yanı sıra araştırma nicel verilerle de desteklenmiştir (Ataseven, 2012).

SONUÇ ve TARTIŞMA

Araştırmada yaratıcı drama çalışmasının kadınların cinsiyet rollerine etkililiği belirlenmek istenmiştir. Deney grubundaki kadınların cinsiyet rollerinin androjenlik bazında kontrol grubuna göre anlamlı olarak artacağı beklenmiştir. Araştırma sonucunda yaratıcı drama deneyimi yaşamış kadınların androjenlik düzeylerinin anlamlı düzeyde artış gösterdiği, bu artışın izleme çalışmasında düştüğü ancak ön teste göre hala oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında nitel verilerde kadınların cinsiyet rollerinin farkına vardıkları belirlenmiştir. Araştırmanın sonuçları, literatürdeki araştırma bulguları ile bütünleşerek yaratıcı drama yönteminin

kadınların cinsiyet rolü düzeylerini arttırmada etkili olduğuna ilişkin deneysel sonuçlara yeni bir bulgu sağlamıştır. Kadınların androjenlik düzeyinde etkinin izleme çalışmasında düşmesi kadınların grup ortamından sonra kendi yaşamlarına dönmesi ve hep yapmakta oldukları işleri yapıyor olması olarak yorumlanabilir. Kadınlar, hem kuruluştaki hem de yaşamlarında ilk defa böyle bir çalışma ile karşılaşmışlardır. Örneğin, grup içinde saygı, eşitlik, empati gibi kavramları düşünen, tartışan ve deneyim eden üyeler yaratıcı drama çalışması sonlandığında toplumda, evde ve kuruluştaki farklı davranışlarla karşılaşabilmektedir. Erkek kültürünün egemen olduğu toplumda grup çalışması dışındaki yaşamlarında, farklı hatta tam tersi düşünce ve davranışlarla karşılaşma ihtimali yüksektir. Bu durum, davranışlarını fark etmeye hatta değiştirmeye çalışan bir kadın için motivasyon düşürücü olabilecektir. Buna rağmen üyelerden grup sürecinde alınan geribildirimler olumlu yöndedir. Bu olumluluk nitel verilerde yansımıştır.

Araştırma sonuçlarından biri kadın erkek rollerine ilişkin farkındalığın artmış olmasıdır. Toplumumuzda kadın ve erkek rolleri keskin sınırlarla çizilmiş gibi gözükmetedir. Kadına yönelik şiddet araştırmasına göre katılımcılar; %71,3'ü "evin temizliği ve bakımından" %63,8'i "yemek pişirmek ve hazırlamaktan" kadınlar sorumlu tutmuş, %77,2'si ise "evdeki tamirat ve onarımlardan" erkeklerin sorumlu olduğunu belirtmişlerdir (Milliyet, 8 Mart 2008). Bhasin (2003) erkek ve kadın rol ve sorumluluklarını "erkekler ev halkının reisi, ekmeği kazanan, mülkiyetin sahibi ve yöneticisi, siyasette, dinde, iş ve meslek hayatında aktif yer alanlar olarak kabul edilir. Diğer yandan

kadınlardan çocuk doğurmaları ve yetiştirmeleri, hasta ve yaşlılara bakmaları, tüm ev işini yapmaları beklenir ve bu doğrultuda eğitilir” olarak ifade etmiştir. Kadınların (2011) yaptığı bir araştırmada kadının en önemli görevi konusundaki tutumlar incelendiğinde, deneklerin %76.6’sı ev işlerini yapmak olarak tanımlamışlardır. Ökten (2006)’in yaptığı bir araştırmada, “Çocuğa bakmak ve yetiştirmek kadının en önemli görevi olduğunu” düşünen en çok kadınlar olduğu ve “erkeğin işi para kazanmak, kadının işi ise aileye bakmaktır” görüşünü saptamıştır. Bu araştırmada da “Sizce kadın eve kocasından önce mi gelmelidir?” sorusuna “Evet” diyen kadınların %92.2’si evde kadının sorumluluğunun erkeğe göre daha çok olduğunu, eğer önce gelmezse çocukları ile kocasını ihmal edeceğini düşündüklerini belirtmişlerdir.

Çelebi (1990), bu durumu kadınların kendilerine atfedilen geleneksel rollerini benimsemelerine ve bunu içselleştirmelerine bağlamaktadır. Tan (2000) kadın ve erkek rol ve sorumlulukların okulda başladığını ifade etmektedir. Asan’ın yaptığı bir araştırmada (2010) kız çocuklara resimler ve metinler aracılığıyla “anne” olma sorumlulukları vurgulanırken ev içi alandaki yeri ön plandadır. Buna karşılık erkek çocuklara “baba” motifi aracılığıyla ev dışı alanda yer alma, bir iş sorumluluğu taşıma, ekonomik özgürlüğe ve güce sahip olma nitelikleri vurgulanmıştır. Mutfakta yemek yaparken, temizlik yaparken ya da çocuklarının bakımını, beslenmesini ve ihtiyaçları olan ilgiyi göstermeyi ders kitaplarında çoğunlukla kadınlar üstlenmiş görülmektedir. Ailede hala erkek egemen, aile reisi erkektir algılayışını yansıtan objeler ve ifadeler hakimdir.

Türkiye’de küçük yaşta evlenme, istemeyerek evlendirilme, ne olursa olsun eş şiddetine ve aile kurumunun korunmasına katlanma geçerliliğini sürdürmektedir. Bu araştırmada kadınlar kendi evlilik yaşantıları ile ilgili pek çok durumun farkına varmışlar ve bunu ifade etmişlerdir. Kadınların (2011) yaptığı bir araştırmada kadınlar “tercih şansı verilseydi nasıl evlenirdiniz?” sorusuna %79.3’ü “Severek ve anlaşarak evlenirdim” tercih etmesine rağmen bu kadınların %62.1’i görücü usulü ile evlenmişlerdir. Geleneksel ilişki biçimlerinin yoğun olduğu toplumlarda bireyler, birçok konuda kendi başına karar verme özgürlüğüne sahip değildirler.

Kadın erkek ayrımcılığına baktığımızda kadınların kadın erkek ayrımcılığını bildikleri ama ekonomik, kültürel sosyal şartlardan dolayı bu ayrımcılığı kabul ettikleri görülmektedir. Bütün toplumlarda kadının toplumsal statüsü erkeğin toplumsal statüsüne göre daha düşük olmakla birlikte özellikle gelişmekte olan toplumlarda bu oran daha da belirgindir (Küresel cinsiyet ayrımcılığı endeksine göre, Türkiye cinsiyet eşitsizliğinde 121.ci sırada olup, sondan 7.ci sıradır). Dolayısıyla gelişmekte olan toplumlarda, kadın ve erkek arasındaki ayrımcılık her alanda daha belirgin olarak (ekonomik, eğitim, sağlık, siyaset, cinsiyet, vb.) görülmektedir (Onay, 2009).

Kadının çalışmayla ilgili sonuçlar göstermiştir ki kadınlar çalışmak istemektedir. Çalışma kendilerini hem ekonomik hem de psikolojik olarak güçlendirecektir. Ancak kadınların istihdamda erkekler kadar yer almamaktadırlar. Kadınlar kentsel emek piyasasına cılız bir biçimde katılırken, bu kırsalda %80 civarında ücretsiz aile içicisi konumundadır

(Ankara İş ve Meslek Sahibi Kadınlar Derneği, 2010). Türkiye’de toplumun geleneksel değerleri ve bu değerlerin biçimlendirdiği toplumsal cinsiyet temelli işbölümü kadına verilen roller, kadının hangi işleri yapabilecekleri, hangi işlerde çalışabilecekleri hangi meslekleri seçebilecekleri konularında önemli rol oynadığı görülmektedir (Parlaktuna, 2010) Ev kadınlarının rolü ve işi konusunda kabul edilmez olan kesinlikle işlerinin niteliği değil, kadınların bedava çalışmak zorunda kalmaları ve “üretici” olduğu kabul edilen işin dışında bırakılmalarıdır. Kadınlar bağımsızlıklarını ve saygınlıklarını evin dışında çalışarak yani ücretli bir iş yaparak kazanmışlardır, ama geleneksel iş bölümünde ve ev işlerindeki sorumluluklarında bir değişiklik olmamıştır. Kadınların çoğu geleneksel rollerin içindedirler (Ağacinski, 1998).

Kadın olmak pek çok problemi beraberinde getirmektedir. Geleneksel cinsiyet rolleri, kadınlar için olumsuz sonuçlar yaratmaktadır. Ancak Günay ve Bener’in (2011) yaptığı bir araştırmada kadınların ailede temel sosyal ve ekonomik faaliyet alanlarını toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde değerlendirmedikleri bulunmuştur. Ayrıca bu durum kadınların yaş, öğrenim durumu, çalışma durumu, ailelerinin aylık gelir düzeyleri açısından da farklılık göstermemektedir. Buna rağmen toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadınların yaşamlarını ve sağlıklarını olumsuz etkilediğini göstermektedir (Dinç Kahraman, 2010). Bu olumsuz sonuçlar, insanların kendilerini gerçekleştirilmelerine, mutlu olmalarına engel olmaktadır. Mutlu, anlamlı, bir yaşam için insanların kendilerini istedikleri gibi biçimlendirmelerine izin verilmelidir. Bunun için de özellikle

kadınların psikolojik, ekonomik, siyasal ve eğitim açısından güçlendirilmeleri gerekmektedir. Kadınların statüsünü yükseltmek için sürdürülen mücadelelerde kadın haklarını savunmak, daha iyi bir hayat için insan haklarının siyasal, sosyal, hukuksal ve ekonomik boyutunda eşitlik arayışını dile getirmek gerekir. Kadının aktif bir konuma sahip olarak toplumsal yaşamın her alanında yerini alabilmesi, hem kadınların kendine bakışını değiştirmesi, hem de doğumdan toplumsal cinsiyeti şekillendiren toplumsal rol kalıplarının ve tutumlarının değişmesiyle olasıdır. Bu da ancak haklarının bilincinde ve bunları kullanmaya hazır “güçlü” kadınların varlığı ile gerçekleştirilebilir.

Çamur Duyan’nda (2010) belirttiği gibi kadınların toplumsal yaşamda karşılaştıkları sorunların çözümü konusunda kadınların bireysel özelliklerini, güçlü yönlerini keşfetmesi; bu yönde farkındalık geliştirme, içgörü kazanma, benlik saygısını yükseltme, kendini kabul düzeyini artırma, içselleştirilmiş suçluluk duygusundan arınma odaklı sosyal hizmet uygulamaları geliştirilmelidir. Bu amaçlar için kadınlarla birlikte yaratıcı drama uygulaması yapılmıştır. Yaratıcı dramaya katılanlar kurgusal olarak başkasının rolüne girer, roldeki o insanmış gibi davranır ve onun dünyasına anlar. Böylelikle başkalarının duygusal, psikolojik hayatlarını daha iyi kavrayabilirler. Bu çalışmada da kadınlar birbirinden farklı pek çok role girip çıkmışlardır. Bazen çalışan kadın, bazen baba, bazen anne, bazen sokaktaki kadın olmuşlardır. Kadınlar her bir konunun farklı yönleriyle karşılaşmışlardır. Yaratıcı drama etkinlikleri içerisinde sıkça kullanılan canlandırılmaları ve gerçek hayatta olan bağlantıları,

yaşantımızdaki yeri, üzerinde konuşulmuştur. Dolayısıyla hayatlarında karşılaşılabilecekleri pek çok durumu tanıma fırsatı da bulmuşlardır.

Toplumsal cinsiyet eğitimi programı dahilinde yapılması gereken problem çözme, çatışmaları anlaşarak giderme yeteneği geliştirme, örgütlülüğü güçlendirme, bireysel ve grup düzeyinde vasıflar edinme ve dayanışmayı öğrenme becerilerini artırma ve bu anlamda güçlü olabilmektir. Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının oluşturulması ve kadının güçlendirilmesi için pek çok adım atılmalıdır. Ancak bunu yaparken kadınları sadece pasif bir hedef kitle olarak görme eğiliminden vazgeçilmelidir. Benimsenecek yaklaşım, haklar temelinde ve güçlendirici bir yaklaşım olmalıdır. Ayrıca, hemen her alanda, yapısal toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ve stratejik gereksinimlere odaklanmadan, sadece kadınların yaşamlarını kolaylaştırıcı, gereksinimlerine yanıt arayan ve kısa vadeli sorunlarını çözmeye yönelik bir yaklaşımdan kaçınılmalıdır.

Yapılan bu araştırma bulguları sonucunda aşağıdaki öneriler getirilebilir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı kurumlarda yaratıcı drama kullanılması bireylerin bireysel olarak kendilerini geliştirmelerinde yararlanılacak önemli ve çok etkili bir eğitim yöntemidir. Bunun için toplum merkezlerinde yaratıcı drama çalışmalarına daha çok yer verilmelidir. Yaratıcı drama yöntemiyle eğitimlere daha çok kadının katılabileceği, toplum merkezlerinde çalışan meslek elemanları tarafından da göz önünde tutulmalıdır.

Uygulanan program önleyici ve bilinçlendirici bir çalışmadır. Bunun için

benzer çalışmalar ilköğretim, lise, üniversite, çalışan kadınlar ve farklı sosyoekonomik seviyedeki tüm kadınlar üzerinde yapılabilir. Ayrıca toplumsal cinsiyet bilinci geliştirmeye yönelik verilen eğitimler yalnızca kadınlara değil erkeklere yönelik de verilmelidir.

KAYNAKÇA

Acar, Y. B. (2004). *Cinsel Suçtan Hükümlü Çocukların Yaşam Öyküsü Çalışması ve Grupla Sosyal Hizmet Uygulaması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Adıgüzel, Ö. (2006). Yaratıcı Drama Kavramı, Bileşenleri ve Aşamaları. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1, 17–31.

Adıgüzel, Ö. (1994). Eğitimde Yeni Yöntem ve Disiplin: Yaratıcı Drama. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*, 1. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri ,(2), 522–532.

Akfırat, F.Ö. (2004). *Yaratıcı Dramanın İşitme Engellilerin Sosyal Becerilerinin Gelişimine Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aksoy, N. (2006). *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün Rolü*. TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Uzmanlığı Tezi, Ankara.

Altınova, H. (2009). *Yaratıcı Drama Yönteminin Kadınların Özsaygı Düzeyine Ve Toplumsal Cinsiyet Bilincine Etkisi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Altınova, H. (2006). *Empati Becerisinin Yaratıcı Drama Yöntemiyle Geliştirilmesi*. Yayınlanmamış Liderlik Projesi, Çağdaş Drama Derneği, Ankara.

Ankara İş ve Meslek Sahibi Kadınlar Derneği (2010). *Toplumsal cinsiyet-Yoksulluk İlişkisi: Değişen Aile İçi Dinamikler Üzerine Bir Okuma*. Erişim Tarihi: 11.12.2013 <http://www.bpw-turkey.org/ekleniteler/Toplumsal-Cinsiyet.pdf>

- Asan H.(2010). *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması*. Fe Dergi: Feminist Eleştiri Cilt 2 Sayı 2, 66-73
- Ataseven, B.(2012). *Nitel Bilimsel Araştırmalarda Veri Kalitesinin Önemi*. Marmara Üniversitesi İİB Dergisi, 33 (2), 543-564
- Atauz, A.,Kardam, F.,Saktanber, A. ve Yalın, H.İ. (1999). *Toplumsal Cinsiyet Eğitimi El Kitabı*. Kadın İstihdamını Geliştirme Projesi T.C Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Bem, S. L. (1984). *Androgyny And Gender Schema Theory: A Conceptual And Empirical Integration*. R. A. Dienstbeir (Der.), Nebraska Symposium On Motivation: Vol. 32 İçinde, (S. 180–223). Lincoln: University Of Nebraska Press.
- Bem, S. L. (1983). *Gender Schema Theory And Its Implications For Child Development: Raising Gender Aschematic Society*. *Signs*, 8, 598–616.
- Bem, S. L. (1975). *Sex Role Adaptability: One Consequence Of Psychological Androgyny*. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 31 (4), 634-643.
- Bhasin, K.(2003). *Toplumsal Cinsiyet "Bize Yüklenen Roller*. İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları.
- Bogdan, R.C. ve Biklen, S. K. (1998) *Qualitative Research for Education an Introduction toTheory and Methods*. Third Edition. Allyn and Bacon.
- Bora, A. Üstün, İ. (2005). *Sıcak Aile Ortamı: Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler*. Tesev Yayınları.
- Cunningham, J.D.;Antill, IK. (1984). *Changes In Masculinity And Femininity Across The Family Life Cycle: A Re examination*. *Developmental Psychology*, 20, (6), 1135-1141
- Çamur Duyan, G.(2010). *Yoksulluğun Kadınlaşması: Altındağ Örneği*. Aile ve Toplum. Nisan Mayıs Haziran, 2010: 19-29
- Çelebi, N. (1990). *Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları*. Konya: Sebat Ofset
- Demirtaş, H.A. (2000). *Cinsiyet Rolü Kalıplar, Androjenlik ve Diğer Cinsiyet Rolü Yönelimleri*. Kadın/Woman 2000
- Dinç, Kahraman, S. (2010). *Kadınların Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi, 3 (1), 30-35
- Dökmen, Z.Y. (2006). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dökmen, Z.Y. (2000). *Kendi Cinsiyetindekiler ve Diğer Cinsiyetlerdeki İlişkin Algı, Cinsiyet Roller ve Depresyon İlişkisi*. *Kriz Dergisi*, 9 (1), 9–19.
- Dökmen, Z.Y. (1999). *Bem Cinsiyet Rolü Envanteri Kadınsılık Ve Erkeklik Ölçekleri Türkçe Formunun Psikometrik Özellikleri*. *Kriz Dergisi*, 7 (1), 27–40.
- Dökmen, Z. (1991). *Bem Cinsiyet Rolü Envanterinin Güvenilirlik Geçerlilik Çalışması*. *DTCF Dergisi*, 12 (39), 39–59
- Ersöz, A.G. (1997). *Cinsiyet Rollerine İlişkin Beklenti, Tutum, Davranışlar Ve Eşler Arası Sorumluluk Paylaşımı (Kamu'da Çalışan Yönetici Kadınlar Örneği)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Esen, Y. (2002). *İlköğretim Ders Kitaplarındaki Kadın ve Erkek Resimlerine İlişkin Bir İnceleme*. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35 (1–2) 143–154.
- Field, L. (1997). *Kendine Değer Veren Kadın*. İstanbul: Ganj Yayımevi
- Günindi Ersöz, A. (1997). *Cinsiyet Rollerine İlişkin Beklenti, Tutum Davranışlar ve Eşler Arası Sorumluluk Paylaşımı (Kamuda Çalışan Yönetici Kadınlar Örneği)*.Ankara: H. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Günay, G. Ve Bener, Ö. (2011). *Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılarına Biçimleri*. TSA / Yıl: 15 S: 3, Aralık 2011

- Kaba, H. ve Özdemir Şimşek, P.(2013). İlköğretim Bölümü Yüksek Lisans Öğrencilerinin Fen Ve Teknoloji Öğretiminde Yaratıcı Drama Yönteminin Uygulanılmasına İlişkin Görüşleri. Erşim tarihi: 086.01.2014. http://kongre.nigde.edu.tr/xufbmek/dosyalar/tam_metin/pdf/2485-30_05_2012-22_52_27.pdf
- Kadılar, E. (2011). Üç Kuşak Kadının Cinsiyet Rollerini: Ankara Örneği. Yüksek Lisans Tezi Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mersin
- Karataş, K. (2002). *Kentleşmenin Dinamik Bir Aracı Olarak Toplum Merkezleri: Bir Yaklaşım Modeli Önerisi*. Sosyal Hizmet Sempozyumu 1998 (Antalya) Bildirileri, Kentleşme Sürecinde Sosyal Hizmet, H.Ü Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, 62-66.
- Kavuncu, N. (1987). Bem Cinsiyet Rolü Envanteri'nin Türk Toplumuna Uyarlama Çalışması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Milliyet Gazetesi 8 Mart Kadınlar Günü Özel Eki. 8 Mart 2008.
- Morgan, C.S.,Walker, A.J. (1983) "Perdicting Sex Role Attitudes" *Social Psychology Quarterly*,46 (2), 148-151
- Olcaç İmamoğlu, E. (1991). Aile İçinde Kadın-Erkek Rollerini. *Türk Aile Ansiklopedisi*, 3, 832-835.
- Onay, M.(2009). *Algılanan Cinsiyet Ayrımcılığının Sonuçları ve Konuyla İlgili Amrripik Bir Araştırma*. Ege Akademik Bakış, 9 (4) 2009: 1101-1125
- Orlofsky, J.L.;O'Heron, C.A. (1987). Stereotypic And Nonstereotypic Sex Role Trait And Behavior. Orientations. *Implications For Personal Adjustment. Journal Of Personality And Social Psychology*, 52, (5) 1034-1042
- Parlaktuna, İ. (2010). *Türkiye'de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi*. Ege Akademik Bakış. Cilt: 10 (4) Ekim 2010: 1217 - 1230
- Punch, K. (2006). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi
- Sakallı-Uğurlu,N. (2003). Cinsiyetçilik: Kadınlara Ve Erkeklerle İlişkin Tutumlar Ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı. *Türk Psikoloji Yazıları*, 6 (11-12), 1-20
- Sarıbay, A. S. (2001). Erken Yaşlarda Cinsiyet Rolü Kazanımı Üzerine Ebeveynlerin Etkisi. *Psikoloji Denemeleri*, (2-3), 4-8.
- Stromquist, N.P. (2002). *Education As A Means For Empowering Women, Rethinking Empowerment: Gender And Development İn A Global/Local World*. (Ed. Jane L. Parpart, Shirin M. Rai, KathleenStaudt. Çev: Fevziye Sayılan), London: Routledge.
- Shaffer, D. R. (1994). *Socialand Personality Development*. Pacific Grove, California; Brooks/Cole, 3. Baskı
- September, A N.,Mc Carrey, M., Baranowsky, A.& Schindler, D. (2001). The Relation Between Well-Being, Imposter Feelings And Gender Role Orientation Among Canadian University Students. *Journal of Social Psychology*, 141(2), 218-233.
- Tan, M. (1979). *Kadın: Ekonomik yaşamı ve eğitimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Tanrıöver, H. (2003). Türkiye'de Televizyon Kültürü ve Kadınlar. *Kadın Yaşantıları*. (Yayına Haz. Ayşegül Yaraman) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Üstündağ, T. (1998). Yaratıcı Drama Eğitim Programının Öğeleri. Eğitim Ve Bilim Dergisi, 22 (107), 30-37
- Yıldırım, A. ve H. Şimşek. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara, Seçkin Yayıncılık

